

ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ ТА БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

IMPACT OF TRANSNATIONALIZATION ON THE NATIONAL ECONOMY AND NATIONAL SECURITY

В статті визначено можливості і загрози процесу транснаціоналізації економіки, оцінено вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економіку приймаючої країни та частково країни базування. Таке оцінювання діяльності ТНК є складним процесом. Він вимагає від країни комплексної оцінки за багатьма параметрами, яка є необхідною в сучасних умовах ведення бізнесу. Разом з тим, транснаціоналізація національної економіки може спричинити багато проблем, наприклад, втрату державного суверенітету, права на національне багатство, перетворення країни на джерело дешевих ресурсів та робочої сили. Для аналізу впливу процесу транснаціоналізації в роботі наведена інформація щодо основних інвесторів за кількістю проектів, а також динаміка інвестицій саме від транснаціональних корпорацій в Україну. Авторами запропоновано напрями мінімізації загроз економічній безпеці держави в контексті транснаціоналізації через регулювання діяльності іноземних транснаціональних корпорацій згідно з національними інтересами (створення відповідної законодавчої бази, яка б регулювала відносини України з транснаціональними корпораціями) та через створення українських транснаціональних корпорацій на базі фінансово-промислових груп.

В статье определены возможности и угрозы процесса транснационализации экономики, оценено влияние деятельности транснациональных корпораций на экономику принимающей страны и частично страны базирования. Такое оценивание деятельности ТНК является сложным процессом. Он требует от страны комплексной оценки по многим параметрам, которая является необходимой в современных условиях ведения бизнеса. Вместе с тем, транснационализация национальной экономики может вызвать много проблем, например, потерю государственного суверенитета, права на национальное богатство, превращение страны в источник дешевых ресурсов и рабочей силы. Для анализа влияния процесса транснационализации в работе приведена информация, касающаяся основных инвесторов по количеству проектов, а также динамика инвестиций именно от транснациональных корпораций в Украину. Авторами предложены меры минимизации угроз экономической безопасности государства в контексте транснационализации через регулирование деятельности иностранных ТНК согласно национальным интересам (создание соответствующей законодательной базы, которая регулировала бы отношения Украины с транснациональными корпорациями) и через создание собственных транснациональных корпораций на основе финансово-промышленных групп.

This article shows opportunities and threats of the process of economics' transnationalization, evaluates the impact of transnational corporations' functioning on the economy for the host country and partly for the basic country. This evaluation of TNK is a complex process. It requires a comprehensive assessment of the country in many ways, which is necessary in today's business environment. However, transnational economy may cause many problems, such as loss of state sovereignty and the right to national wealth, transforming the country into a source of cheap resources and labor. To analyze the impact of transnationalization, in work presents information about major investors by number of projects and about investment trends from multinational

companies to Ukraine. Here proposed measures of minimization of threats for economic security of the country in the context of transnationalization by regulating the activities of foreign multinational companies in accordance with national interests (creation of a legislative framework that would regulate relations between Ukraine and transnational corporations) and by creating our own multinationals based on the financial-industrial groups.

Ключові слова: транснаціоналізація, транснаціональна компанія, можливості і загрози, економічна безпека держави, прями іноземні інвестиції.

Вступ. Процеси транснаціоналізації є основою сучасних світогосподарських відносин і сталою тенденцією розвитку економіки. За умов активізації міжнародної інвестиційної діяльності зростають і основні показники діяльності ТНК, зокрема експорт зарубіжних філій ТНК складає приблизно 1/3 від загальносвітового експорту товарів та послуг, ринкова капіталізація окремих ТНК перевищує 500 млрд дол., а щорічні обсяги продажу становлять 150-200 млрд дол. [11]. Слід зазначити, що основним засобом впливу ТНК на економіку країни є прями іноземні інвестиції (ПІІ). За даними ООН, ТНК здійснюють майже 90% ПІІ світу, що посилює економічний потенціал країн, у яких діють дочірні підприємства чи філії ТНК, покращує платіжний баланс, сприяє модернізації економіки та передачі інновацій. Разом з тим діяльність ТНК дає приймаючим країнам не тільки додаткові можливості для економічного зростання і розвитку, але може знижувати рівень економічної незалежності, впливаючи на формування державної політики регулювання ринків та секторів національної економіки, зовнішньоторговельну, фінансову політики тощо.

Дослідженню цієї проблематики присвячено низка наукових праць закордонних та вітчизняних вчених. Зарубіжні дослідники Англом Т., Кіндлбергер С., Прелмуттер Х., Робінзон Р., Рут Ф., Хірш С. досліджували чинники розвитку, етапи формування, фактори розміщення ТНК. Вітчизняні вчені Варналій З., Білорус Т., Дацків Р., Кравченко Б., Лукьяненко Д., Пастернак-Таранушенко Г. та інші розглядали в своїй працях проблеми економічної безпеки країни. Основні напрями та стратегії здійснення інвестиційної діяльності ТНК досліджено у працях таких вітчизняних науковців, як Сорока І.Б., Аванесова І.Б., Мединська Т.І., Туровцева І.Г., Пешко А., Назаренко Г., Скопенко Н. та ін. Серед зарубіжних науковців, які вивчали питання ролі ТНК у світовій економіці, зазначимо Шауб Р., Хендлі Р. та Вирзиковську М. Водночас, незважаючи на такий науковий здобуток, поведінка ТНК постійно змінюється, їх вплив на економічні системи країн є неоднозначним, що потребує регулярного наукового аналізу та узагальнення процесів транснаціоналізації.

Недосліджені частини загальної проблеми. Питання діяльності ТНК та економічної безпеки країн переважно розглядаються окремо, тому потребують наукового дослідження впливу ТНК на економічну безпеку держави. Незважаючи на велику кількість ТНК в світі, не існує жодної з них українського походження, тому питання переосмислення ролі ТНК у розвитку конкурентоспроможності національної економіки та механізм транснаціоналізації великих українських компаній є досить актуальними.

Процеси транснаціоналізації світової, національних економік і необхідність забезпечення економічної безпеки держави є взаємопов'язаними. Сучасний світ та міжнародні економічні відносини перебувають в контексті діяльності ТНК, які постійно борються за ринки ресурсів, збуту, сфери впливу, технології та інновації, а також можливі прибутки. За цих умов актуалізується проблематика підтримки національної економічної безпеки, особливо приймаючих країн, комплексної оцінки можливих наслідків функціонування ТНК на внутрішніх ринках.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення загроз національній економіці та безпеці держави, які виникають внаслідок діяльності ТНК, та визначення шляхів їх мінімізації.

Методологія. При аналізі даної проблематики застосовуються загальнонаукові методи теоретичного узагальнення та порівняння для зіставлення явищ і процесів транснаціоналізації; метод комплексного та структурного аналізу, при аналізі сукупності факторів, що визначають рівень транснаціоналізації економік країн світу, взаємодію підприємств України з ТНК, що дає змогу виявити закономірності їх взаємовпливу та взаємозалежності.

Результати дослідження. Транснаціоналізація стала об'єктом економічних дискусій ще на стадії виникнення. На сьогодні в рамках ТНК можуть вирішуватись проблеми економічного та політичного поділу світу, створюватись нові наддержавні органи тощо. Про зростання їх ролі свідчить кількість центрів, комісій та агентств з питань ТНК, наприклад створення Центру та Комісії ООН з питань ТНК та Кодекс регулювання діяльності ТНК, який був створений урядами приймаючих країн.

Основними чинниками появи ТНК у світовій економіці стали: пошук нових ринків виробництва та збуту, дешевих ресурсів та робочої сили, зниження витрат виробництва, зростання конкурентоспроможності та максимізація прибутків. При виборі приймаючої країни компанії оцінюють географічне положення, наявність необхідних ресурсів, політичну та економічну стабільність, систему державного оподаткування, митний контроль, розвиток інфраструктури, ступінь іноземного інвестування тощо. В результаті ТНК отримують найвигідніші умови господарської діяльності та можливість впливати на економічну систему країни. У світі налічується понад 80 тис. ТНК і більше 800 тис. філій. Приблизно визначено, що у промисловості діє 60% всіх ТНК, у сфері послуг – 37%, і лише 3% припадає на видобування та сільське господарство. ТНК контролюють понад 50% світового промислового виробництва, більше 80% ліцензій та патентів на нові технології, понад 90% ПІІ [2]. В цілому найбільші 2000 ТНК світу отримують 36 трлн дол. США доходів, що на 12% більше, ніж 2011 р. (з них 3,64 трлн дол. США складають прибутки). Вони володіють активами на 149 трлн дол. США і мають 37 трлн дол. США сукупної ринкової вартості. В цих компаніях працюють близько 83 млн людей [12].

ТНК впливають як на країни базування, так і на приймаючі країни. Багато країн, що приймають на своїй території філії ТНК, схвалюють їх діяльність і навіть конкурують між собою, оскільки це забезпечує приплив ПІІ, створення

додаткових робочих місць, активізацію внутрішньої торгівлі, впровадження інновацій, випуск нових видів продукції. Розподіл основних інвесторів в Україну представлено в табл. 1. та їх динаміка – на рис. 1.

Таблиця 1

Основні інвестори в Україну в 2011 р. [5]

<i>Рейтинг</i>	<i>Країна</i>	<i>Проекти ПІІ (2008-2011 рр.)</i>	<i>Частка, %</i>	<i>Створено робочих місць, од.</i>
1	США	22	12	213
2	Німеччина	21	12	728
3	Російська Федерація	17	10	510
4	Франція	14	8	358
5	Швейцарія	11	6	1750
6	Польща	11	6	1900
7	Швеція	7	4	37
8	Австрія	7	4	17
9	Велика Британія	7	4	550
10	Фінляндія	6	3	146
	Інші	55	31	1251
	Усього	178	100	7487

Актуальною залишається проблематика покращення інвестиційного клімату України. Поєднання інфляції зі скороченням ВВП викликає занепокоєння інвесторів з приводу ділових можливостей в Україні. Існують істотні проблеми з кредитуванням реального сектору економіки. Корупція, складні митні процедури, затримки в поверненні ПДВ набувають більш загрозливих масштабів.

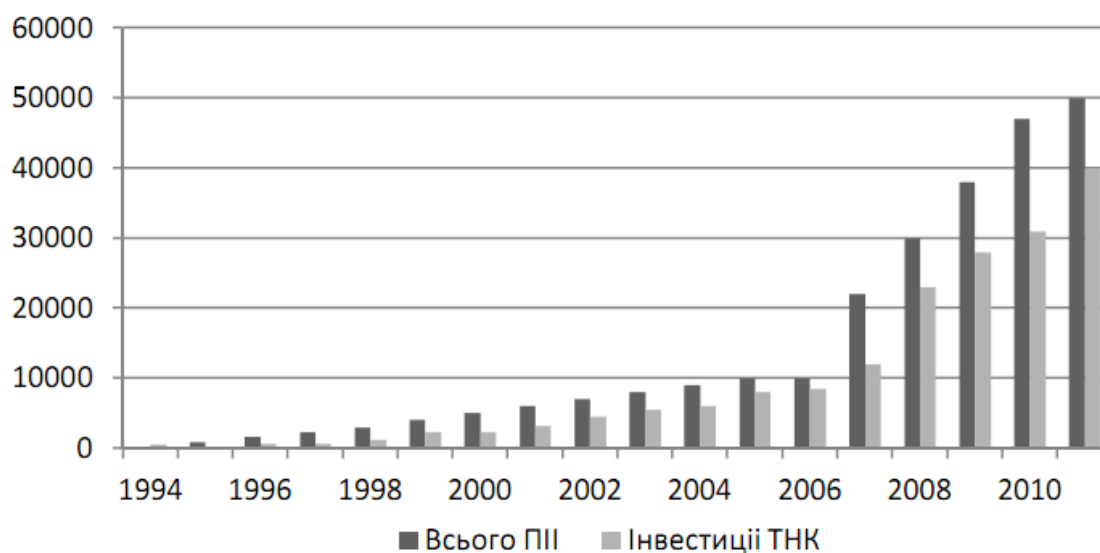

Рис. 1. Динаміка притоку ПІІ в Україну [3]

У 2005 р. різке збільшення обсягу ПІІ пояснюється продажем заводу Криворіжсталь. У 2007 р. інвестиції в основний капітал зросли, відтак внутрішній інвестиційний попит слід вважати одним з вагомих чинників економічного зростання в 2007 р. Станом на кінець 2007 р. обсяг інвестицій в основний капітал сягнув 88% рівня 1990 р. В 2008 р. в українську економіку було

вкладено 29542,7 млн дол., а в 2009 р. на 20,9 % більше попереднього. Ця тенденція зберігається і в наступні роки. При цьому збільшується питома вага інвестицій ТНК. Найбільшими компаніями-інвесторами в Україні є Mittal Steel, Siemens, Volkswagen, Deutsche Telecom, Jabil Circuit and Electronics, Sony, Panasonic, Telelnor, TNK-BP, Coca-Cola, Cargill, Carlsberg, Sun Interbrew, Lraft Foods, Nestle, Phillip Morris, Reemtsma, Raiffeisen Bank, Erste Bank, HVB, ING Paribas, EFG Group, McDonalds, Metro Cash & Carry, Billa, Paterson [4]. Щодо галузевого розрізу діяльності ТНК, то більша частина компаній зосереджена в сферах торгівлі та ремонту, переробній галузі, операціях з нерухомістю, будівництві (рис. 2).

Рис 2. свідчить про те, що іноземні ТНК не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують у сферу торгівлі, яка дозволяє швидко отримувати високі прибутки. Переробна промисловість також виступає пріоритетним сектором для іноземних інвесторів, що є позитивним для економіки України, адже вона спрямована на виробництво кінцевої продукції. Натомість хронічне недоінвестування добувної промисловості, сільського господарства, енергетики призводить до їх відставання від міжнародного рівня, старіння виробничих фондів. Великі промислові концерни в Україні відсутні. Винятком є Mittal Steel, для якої український актив (колишня Криворіжсталь) є проміжною, проте не кінцевою ланкою виробничого ланцюга [8].

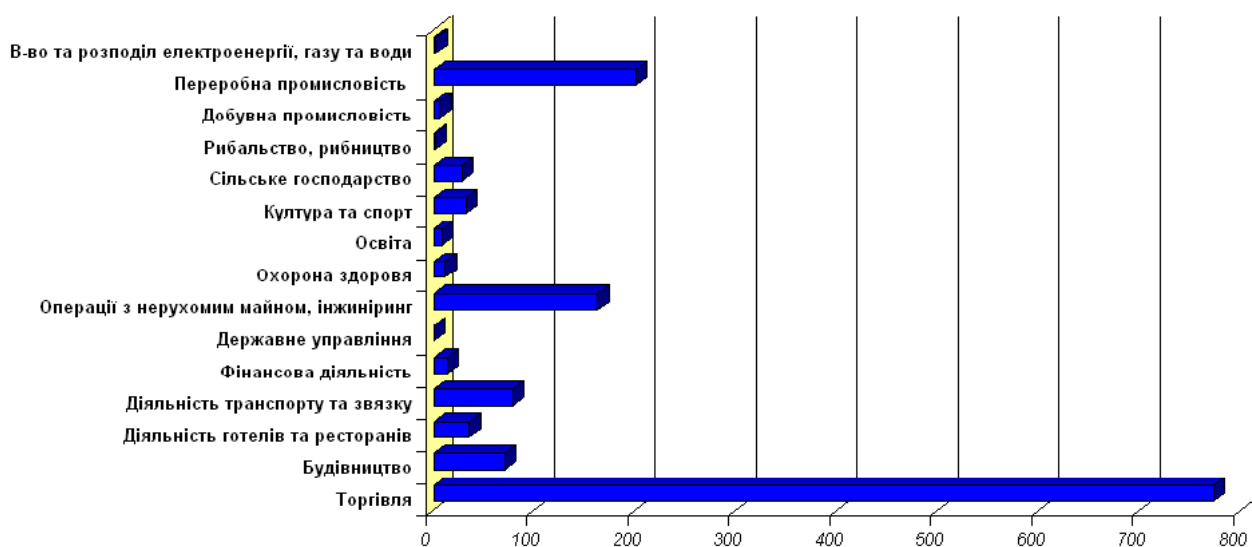

Рис. 2. Розподіл іноземних компаній в Україні за видами економічної діяльності в 2011 р. [7]

Економіка України приваблює іноземних інвесторів природно-сировинною базою, відносно дешевою робочою силою та високим технічним рівнем підготовки спеціалістів. Впливає також, що Україна є великим ринком збуту та відкритим простором для приватизації, особливо стратегічних об'єктів. ТНК здатні сприяти і проводити модернізацію капіталоемних виробництв, підвищуючи їх загальний технологічний рівень, посилити конкурентні переваги

на міжнародних товарних ринках. Разом з тим, транснаціоналізація національної економіки може спричинити поступову втрату державного суверенітету, права на національне багатство, перетворення країни на джерело дешевих ресурсів та робочої сили. При цьому негативних економічних наслідків, на нашу думку, може виявитись більше, ніж переваг і не тільки для приймаючої країни, а й країни базування (табл. 2).

До вищезазначеного можна додати, що іноземні інвестори найчастіше «захоплюють» найперспективніші та найбільш розвинуті сектори приймаючих країн і можуть нав'язувати національним підприємствам свої корпоративну культуру, небезпечні технології, екологічно небезпечні матеріали тощо. В багатьох країнах такі галузі, як металургія, транспорт, суднобудування, енергетика та телекомунікації, є закритими для іноземних інвесторів, тому що вони є основою національної економічної безпеки. Проте Україна дозволяє іноземним інвесторам увійти в ці галузі, що, може призвести до зростання залежності економіки країни від іноземних ТНК.

Таблиця 2

Негативні наслідки діяльності ТНК

Для країни базування	Для приймаючої країни
<ul style="list-style-type: none"> – Наявність суперечностей між інтернаціональним глобальним характером операцій ТНК і територіально обмеженою компетенцією держави. – Державне регулювання іноземних інвестицій: заборона інвестування в окремі галузі. – Особливості умов інвестування (використання національних напівфабрикатів, навчання кадрів за своєю програмою, розширення експорту та виведення всієї продукції за кордон). – Ризик конфіскації інвестицій. – Власна корпоративна ідеологія ТНК (наявність власних спецслужб і достатня кількість зброї). 	<ul style="list-style-type: none"> – Представники приймаючої країни не допускаються до участі в проведенні НДДКР. – ТНК можуть маніпулювати цінами з метою уникнення податків. – ТНК можуть нав'язувати компаніям приймаючої країни неперспективні напрями в системі розподілу праці. – ТНК можуть розташовувати екологічно небезпечні виробництва та підприємства з застарілою технікою на території приймаючої країни. – ТНК можуть спричинити нестійкість інвестиційного процесу. – Посилена експлуатація і встановлення зовнішнього контролю з боку ТНК. – Тиск на органи влади з метою лобіювання своїх інтересів – Під час кризи капітали ТНК концентруються в країні базування, щоб стабілізувати внутрішню ситуацію. – Виснаження природних ресурсів приймаючих країн. – Поширення впливу ТНК на ЗМІ з метою формування «запрограмованої» місцевої громадської думки.

Джерело: розроблено авторами за даними [9, 10]

Зацікавленість ТНК в максимізації прибутку, а отже виключно у високоприбуткових галузях економіки, негативно впливає на конкурентоспроможність таких нині важливих для України галузях, як машинобудування, нафтопереробка, металургія, хімічна промисловість тощо, оскільки вони є інноваційно залежними. В Україні процеси транснаціоналізації проходять шляхом поглинання стабільно функціонуючих підприємств. При чому замість впровадження нових технологій та обладнання на підприємстві впроваджуються нові програми виробництва без оновлення виробничих фондів.

До того ж торгівля сировиною відбувається за трансфертними цінами і частіше за все з власними філіями.

Для контролю цього процесу в Україні можуть бути запроваджені два основних шляхи:

1. Регулювання діяльності іноземних ТНК згідно з національними інтересами. Для захисту вітчизняної економіки повинна бути сформована відповідна законодавча база, котра б врегульовувала процедуру виходу ТНК на місцевий ринок, надавала переваги місцевим інвесторам. Ці правила мають визначати форми присутності ТНК на вітчизняному ринку, забезпечити передавання до українських підприємств та адаптацію новітніх технологій та результатів НДДКР. Законодавча база має бути спрямована на забезпечення зайнятості місцевих трудових ресурсів, впровадження моніторингу інвестиційних проектів на відповідність екологічним та санітарним нормам. Важливим обмеженням може бути певне нормоване використання внутрішньої сировинної бази.

Щоб уникнути або мінімізувати ризики транснаціоналізації національної економіки, Україні доцільно поступово переорієнтовуватись на виробництво готових виробів з відносно високою доданою вартістю, скорочувати експорт товарів сировинного характеру. В Стратегії національної безпеки, яка розробляється в Україні, варто передбачити відповідні положення стосовно умов діяльності ТНК на внутрішньому ринку.

2. З іншого боку для України важливо сприяти створенню власних ТНК. Національний капітал, що формується за допомогою крупних фінансово-промислових груп, може конкурувати з ТНК. Україною були зроблені перші кроки до транснаціоналізації (побудовані вертикально інтегровані виробничі ланцюги великими фінансово-промисловими групами; відомі випадки придбання українськими компаніями активів за кордоном; за допомогою міжурядових угод створюються перші державні ТНК) [1]. З огляду на це, до перших ТНК, що почали формуватися в Україні можна віднести ФПГ «СКМ», «ДСН» Холдінг, НВГ «Інтерпайп», ВАТ «Укрнафта», NEMIROFF Холдінг, ЗАТ «ВО КОНТІ», «КК «ROSHEN». Таким чином, розвиток українських ТНК через розширення зовнішніх ринків, активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності може сприяти покращенню економічної ситуації та підвищенню економічної безпеки держави.

Процес становлення українських ТНК може бути значно прискорений та розширений при залученні іноземних партнерів. Розвиток вітчизняних ТНК за участю іноземного капіталу може стати фактором реінтеграції сегментів пострадянського економічного простору та має перспективи виходу на ринки третіх країн. Тому створення вітчизняних ТНК буде вагомим стимулом як для розширення виробничих потужностей, так і для покращення фінансово-економічних результатів, що, в свою чергу, сприятиме диверсифікації та нарощуванню темпів виробництва, дозволить Україні поглиблювати участь в глобальних економічних процесах.

Висновки. Процеси транснаціоналізації економіки України є сучасним закономірним явищем і можуть бути істотною рушійною силою активізації

інноваційно-інвестиційної діяльності. Україна має значний природо-ресурсний потенціал, що і є об'єктом зацікавленості багатьох ТНК. Для української економіки важливо не допустити надмірне споживання цього ресурсу.

Побудова взаємовідносин України, як приймаючої країни, з ТНК має ґрунтуватись на таких умовах: діяльність ТНК необхідно аналізувати з позиції як позитивних, так і негативних наслідків; розробляючи регулятивні документи щодо діяльності ТНК, необхідно виходити насамперед з позиції національних інтересів країни і національної економічної безпеки; слід виважено підходити до напрямів інвестиційної активності ТНК в приймаючій країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій в галузі пріоритетного розвитку, і обмежуючи – в стратегічно важливі для економічної безпеки країни сфери.

Посилення економічної безпеки має мати на меті оцінку можливих загроз від діяльності ТНК. Для цього слід підтримувати конкурентне середовище в секторах економіки, створювати сприятливі умови для вітчизняних виробників, удосконалювати контроль використання природних ресурсів, відновлення використаних земель.

Література:

1. Антоненко О. І. Деякі тенденції розвитку ТНК в Україні / О. І. Антоненко, О. А. Чурилова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2011_1/part3/56.pdf
2. Духницький Б. Аграрні транснаціональні корпорації в Україні та світі [Електронний ресурс] // «Аграрний тиждень» / Б. Духницький. – К.: ННЦ «Ін-т аграрної ек-ки», 2011. – № 96287. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/4125-agrarn-transnacionaln-korporaciyi-v-ukrayin-ta-svt.html>
3. Динаміка притоку прямих іноземних інвестицій в Україну [Електронний ресурс]: за даними Державної служби статистики України // Офіційне інтернет-представництво. – режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
4. Македон В.В. Формат взаємодії ТНК та реального сектора національної економіки України / В.В. Македон. – Дніпропетровськ: Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму, 2012. – № 1(5). – Том 1.
5. Основні інвестори в Україну Звіт про прями іноземні інвестиції в Україну в 2011 році [Електронний ресурс]: за даними ТОВ «Ернст енд янг»// Офіційне інтернет-представництво. – режим доступу: eu.com/ua
6. Ринок праці України: (архів 2012 року) [Електронний ресурс]: за даними Державної служби статистики України // Офіційне інтернет-представництво. – режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
7. Розподіл іноземних підприємств в Україні за галузями економіки [Електронний ресурс]: за даними Державної служби статистики України // Офіційне інтернет-представництво. – режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
8. Семенов А.А. Діяльність ТНК в Україні та їх вплив на економічний розвиток країни / А.А. Семенов, В.В. Крижанівська // «Экономические науки/2. Внешнеэкономическая деятельность». – 2008.
9. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник / [В.В.Рокоча, О.В. Плотніков, В.Є. Новицький та ін.]; за ред. В.В. Рокоча. – К.: Таксон, 2001.
10. Транснаціональні корпорації – невлічимі злодії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politcom.org.ua/?p=67>
11. Шабаліна Л. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України / Л. Шабаліна, М. Корнейченко. – Донецьк: Економіка, 2012. – с.59-63.

12. Scott DeCarlo The World's Biggest Companies [Электронный ресурс]: журнал «Forbes» / DeCarlo Scott. – Режим доступа:
<http://www.forbes.com/sites/scottdecarlo/2012/04/18/the-worlds-biggest-companies/2/>
13. World Investment Report 2011. Non-Equity Modes of International Production and Development. UNCTAD, 2011. [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.unctad-docs.org/files/UNCTAD-WIR2011-Full-en.pdf>